

О. О. Дмитрик

ФІНАНСОВИЙ ЗАКОН: ПОНЯТТЯ Й ОЗНАКИ

Нині поняття «закон» є ключовим в українській правовій системі, проте його визначення в законодавстві ще й дотепер відсутнє. Ця теза цілком прийнятна й щодо такої категорії як «фінансовий закон». Не зважаючи на те, що дослідженню поняття та характеристик фінансового закону приділяли увагу низка вчених-фінансистів [4–6], широке коло питань щодо цього залишається не вирішеними. Можна констатувати, що проблема фінансового закону на загальнотеоретичному, методологічному рівні майже не розроблена у фінансово-правовій науці. Вона відстала у своєму розвитку від потреб як практики публічної фінансової діяльності, так і фінансово-правової теорії. Поряд із тим, з огляду на положення ст. 92 Конституції України, у системі нормативно-правових актів — джерел фінансового права закон посідає особливе місце [10]. Метою пропонованої статі є окреслення тих ознак, які дають можливість охарактеризувати закон саме як фінансовий.

У фінансово-правовій літературі вказується, що закони — джерела фінансового права можна умовно поділити на: 1) спеціальні фінансові закони (включаючи фінансові кодекси і загальні закони про фінанси); 2) закони, що містять окремі норми фінансового права [22, с. 86]. Класифікація законів, без сумніву, має велике значення. І це пов'язано, в першу чергу, з тим, що в процесі її проведення встановлюються об'єктивні зв'язки між різноманітними групами (видами) законів у рамках одного і того ж роду (законів), створюються більш сприятливі умови для їх подальшого застосування, формуються всі необхідні передумови для більш чіткого визначення місця і ролі кожного виду закону як джерела права в системно-ієрархічній структурі інших джерел права [13, с. 132]. Однак наведене групування потребує певного корегування. По-перше, поза увагою в даному випадку залишилися закони, які поряд з фінансово-правовими містять норми інших галузей законодавства. По-друге, навряд чи всі закони, які містять виключно фінансово-правові

норми, треба називати спеціальними фінансовими законами. Виходячи з того, на регулювання яких відносин спрямований законодавчий акт, закони, що регулюють фінансові відносини, можна розподілити на комплексні (міжгалузеві) та фінансові.

Виокремлюючи із всього масиву чинних в державі законів (залежно від предмета регулювання) саме ті, що покликані упорядковувати виключно фінансові відносини, підкреслюючи специфіку спрямованості таких законодавчих актів на регулювання конкретних відносин, достатньою є вказівка на те, що вони є фінансовими. Комплексні (міжгалузеві) закони мають спрямованість на упорядкування як фінансових, так і інших видів суспільних відносин, вони містять фінансово-правові норми поряд з нормами інших галузей права. Як вбачається, характерною рисою зазначених законодавчих актів є те, що відбувається поєднання різних режимів правового регулювання. При цьому можливе навіть упорядкування поведінки різних суб'єктів правовідносин за допомогою як імперативного, так і диспозитивного засобів. Прикладом таких законів є Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та ін.

У той же час фінансові закони спрямовані на регулювання виключно фінансових відносин. Вони містять суто фінансово-правові норми і являють собою законодавчі фінансово-правові акти, які упорядковують поведінку учасників відносин у процесі мобілізації, розподілу і її використання коштів публічних фондів єдиними імперативними засобами. При цьому тут можливе регулювання низки фінансових відносин у межах різних фінансово-правових інститутів. Тому їх можна поділити на (а) загальні фінансові — регулюють основи фінансової системи в цілому і є фундаментальними; та (б) спеціальні фінансові — охоплюють комплекс родових норм, що регулюють провадження публічної фінансової діяльності й спрямовані на упорядкування окремих видів фінансових відносин: податкових, бюджетних, валютних та ін. (наприклад, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України тощо).

Поряд із тим слід визнати, що запропонована нами класифікація не є досконалою. Це пояснюється тим, що чинне українське законодавство, на відміну від законодавства інших держав, не має певного критерію, який би дозволив віднести той або інший закон до загального фінансового чи податкового, бюджетного або іншого різновиду. Більш того, говорячи про спеціальні фінансові закони, досить складно в деяких випадках визначити особливості співвідношення законів, які регулюють виключно податкові (бюджетні, банківські тощо) відносини, тобто податкових (бюджетних, банківських тощо) законів і законів, які поряд з іншими відносинами торкаються упорядкування податкових (бюджетних, банківських тощо) відносин. Однак для держави та інших суб'єктів фінансових правовідносин, особливо платників податків, важливо відійти від поширеного застереження, що зазвичай міститься у правових актах. Йдеться

про словосполучення «та інших актів законодавства», якими встановлюються фінансово-правові норми. Особливо гостро ця проблема відчувається при податково-правовому регулюванні, де вимога встановлення податку виключно податковим законом є принциповою, але часто порушуваною. Вищевказане свідчить про нагальну необхідність на доктринальному рівні виокремити, розкрити, а на законодавчому — закріпити ознаки та визначення родового поняття «фінансовий закон», а також його видових форм — «податковий закон», «бюджетний закон» та ін. і, що вкрай важливо, — їх співвідношення між собою.

Фінансовий закон має загальні характеристики, притаманні будь-яким законодавчим актам. Крім походження від вищого представницького органу, він має такі властивості: нормативність, особливий порядок прийняття, внесення змін та скасування, безпосереднє вираження державної волі, первинний характер норм, що містяться в ньому, тощо. Окрім того, такий акт має особливості, що відрізняють його від інших законів.

Грунтовний аналіз наукових здобутків вітчизняних і закордонних вчених-фінансистів щодо характеристики фінансового закону та його різновидів, чинних у нашій державі фінансово-правових актів, а також практики фінансово-правового регулювання інших країн дозволяє виокремити такі його характерні особливості [2, с. 42–44; 5, с. 40–41; 6, с. 37; 12, с. 563]: (1) регулює відносини у сфері публічної фінансової діяльності; (2) має верховенство щодо інших правових актів; (3) є нормативним вираженням інтересів держави у сфері публічної фінансової діяльності; (4) має особливий порядок прийняття; (5) має особливий порядок розроблення; (6) наявна специфічна процедура набуття чинності; (7) поєднання стабільності та гнучкості приписів, що він містить; (8) чіткість і визначеність його фінансово-правових норм. Розглянемо їх.

Фінансовий закон має свій предмет регулювання — найбільш важливі відносини у сфері публічної фінансової діяльності. Їх коло визначено у ст. 92 Основного Закону України [10]. Отже на конституційному рівні окреслено коло відносин, що складають предмет такого законодавчого акта і упорядковуються саме за допомогою фінансового закону.

Показово, що одним із найбільш точних і вичерпних визначень сфери регулювання та дефініції фінансового закону в науковій фінансово-правовій доктрині вважається положення п. 2 ст. 1 Акта про парламент 1911 року у Великій Британії. У ньому вказано: фінансовим законом називається будь-який закон, який, на думку Спікера Палати Общин містить тільки положення, що стосуються всіх або деяких з наступних предметів, а саме: встановлення, відміни, зміни або регулювання оподаткування; призначення платежів з консолідованого фонду або сум, відпущених Парламентом на оплату публічного боргу або на будь-яку іншу фінансову мету; зміни або відміни подібних призначень; відкриття кредитів, утворення резервного фонду; призначення, отримання, збереження, видачі або перевірки рахунків, що відносяться до публічних

фінансів; висновки, гарантії, погашення позики; другорядних питань, пов'язаних з вище зазначеними, або одного з них [9, с. 22, 23]. Дійсно, це поняття містить указівку на широке коло відносин, що виникають, змінюються і припиняються у перебігу публічної фінансової діяльності і входять до предмета регулювання фінансовим правом.

Зауважимо, що таке визначення фінансового закону згодом стало підґрунтям для закріплення поняття та визначення фінансового закону в багатьох країнах. Приміром, дещо в модифікованому вигляді воно відбилосся в тексті Конституції Ірландії [7, с. 421]. На наше переконання, саме такій підхід до визначення фінансового закону можна застосувати й в Україні, закріпивши коло відносин, що входять до предмету регулювання фінансового закону у відповідному законі.

Розкриваючи зазначену ознаку фінансового закону, необхідно акцентувати увагу, що такий законодавчий акт не тільки допускає й обумовлює, а потребує застосування інших фінансових підзаконних нормативно-правових актів. Треба підкреслити, що правове регулювання фінансових відносин можливе як на рівні законів, так і підзаконних нормативно-правових актів, але при цьому необхідно додержуватися положень ст. 92 Конституції України, у яких прямо вказано на випадки виключно законодавчого регулювання фінансових відносин.

Із цього випливає наступна характеристика, відповідно до якої фінансовий закон має верховенство над іншими нормативно-правовими актами, що регулюють мобілізацію, розподіл і витрачання коштів публічних фондів. Це означає, що останні не можуть бути прийняті у випадку невідповідності закону і мають бути змінені або скасовані в подібній ситуації. Верховенство закону в системі джерел фінансового права і неухильного його виконання — надійний засіб захисту зобов'язаних суб'єктів фінансових правовідносин від фіскального свавілля, що може виходити від публічної влади. Верховенство фінансового закону виражається також і в тому, що він закріплює правові принципи, регулює найважливіші фінансові відносини і тим самим безпосередньо окреслює головні тенденції фінансово-правового регулювання в підзаконних нормативно-правових актах. При цьому його домінуюче положення стосовно інших нормативно-правових актів безпосередньо визначається передбаченою Конституцією субординацією державних органів, на чому базується ієрархічна побудова системи фінансових нормативно-правових актів, їх неоднакова юридична сила. Виходячи з цього, фінансовий закон є правовою основою для видання інших видів нормативних правових актів. Саме він визначає підстави прийняття підзаконних нормативних правових актів, їх зміст, предмет регулювання, юридичну силу, а також їх види. Таким чином, саме фінансовий закон є фундаментальною основою і орієнтиром для підзаконної правотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Верховенство фінансового закону забезпечує узгодженість як підзаконних нормативно-правових актів, так і складових фінансово-правових

норм, логічне розміщення і взаємозв'язок «родових» і «видових» норм фінансового права. Порушення цього принципу, безумовно, знижує ефективність правового регулювання фінансових відносин [21, с. 57].

Фінансовий закон являє собою нормативне вираження інтересів держави у сфері публічних фінансів, узгодження інтересів суб'єктів правовідносин, серед яких держава займає домінуюче положення. Ця ознака кореспондує предметній характеристиці будь-якого джерела фінансового права. Фінансовий закон як нормативно-правовий акт, прийнятий вищим представницьким органом держави — парламентом, відбиває певний результат «домовленості» держави як одного із суб'єктів фінансових правовідносин та інших осіб, що певним чином їй протистоять, та на яких, як правило, покладено виконання широкого кола обов'язків.

Надаючи фінансово-правовим нормам форму закону, держава, з одного боку, підкреслює важливість фінансових відносин, завдяки яким мобілізуються, розподіляються і використовуються кошти публічних фондів, що необхідні для виконання її функції, а з іншого — сприяє гарантуванню прав суб'єктів фінансових правовідносин. Особливої важливості це положення набуває у сфері справляння податків, де для платника податків як зобов'язаної особи забезпечення реалізації його прав має велике значення. При цьому зміна елементів правового механізму податку можлива лише в тій формі, в якій вони й були встановлені, тобто лише через прийняття відповідних фінансових (податкових) законів.

Зазвичай у юридичній літературі вказується, що закон приймається вищим представницьким органом або шляхом прямого волевиявлення народу — на референдумі. Але для фінансового закону характерне те, що він приймається тільки парламентом, тоді як використання прямої демократії, а саме референдуму, для вирішення питань у сфері публічних фінансів, як правило, не дозволяється. Нині низка держав, у тому числі й Україна, обрали шлях, відповідно до якого обмежується використання форм безпосередньої демократії, а саме: забороняється проведення референдуму для вирішення питань регулювання певного кола фінансових відносин. Так, згідно зі ст. 74 Конституції України референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків та бюджету [10]. Отже можна констатувати, що особливістю фінансового закону є його ухвалення саме парламентом, що представляє інтереси всього народу країни.

Ми цілком згодні з твердженням О. М. Козиріна, що така заборона на використання арсеналу інструментів безпосередньої (прямої) демократії пояснюється тим, що громадянин, яким би компетентним він не був, не може досконало опанувати складний механізм публічних фінансів, а принципи єдності бюджетної каси і заборони на спеціалізацію податку (відповідно до якого податки не повинні призначатися для конкретних державних витрат) не дозволяють йому належними чином оцінити суспільну корисність введення того або іншого податку. Внаслі-

док цього, становлячи питання про бюджет, оподаткування тощо для розгляду на референдумі, загальних зборах (сході) громадян, необхідне рішення може бути не прийнято, а це позбавить державну владу фінансових ресурсів і призведе до її паралічу [6].

Фінансовий закон, зазвичай, розробляється за спеціальною процедурою. Це забезпечує найретельніше його складання та уважний розгляд у парламенті. При цьому можна говорити про встановлення: (1) певних суб'єктів, яким надано право щодо внесення на розгляд до парламенту фінансових законопроектів, так і (2) правил розроблення таких законопроектів, (3) своєї процедури розгляду таких актів. Цю ознаку розглянемо на прикладі характеристики розроблення і опрацювання бюджетних та податкових законів.

Так, відповідно до п. 6 ст. 116 Конституції України, ст. 32 Бюджетного кодексу України, ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» саме Уряд наділений правом на розроблення проекту закону як про Держбюджет України, так і про внесення змін до Держбюджету України, а також подання їх на розгляд до Верховної Ради України [10; 3; 17]. Окрім того, аналіз норм Конституції та Бюджетного кодексу України дозволяє констатувати, що право складання проекту бюджету належить виключно органам виконавчої влади. Однак це положення не виключає можливості брати участь у цій діяльності іншим державним органам, але координацію останніх здійснюють тільки уряд та інші органи виконавчої влади, які наділені певними повноваженнями.

Фінансові законопроекти розглядаються, як правило, в межах «звичайного» законодавчого процесу. Поряд з тим можна виокремити своєрідність змісту процедури їх розгляду. Наприклад, певні особливості притаманні і підготовці Верховною Радою України проекту Закону Про Державний бюджет України, про що йдеться у главі 27 Регламенту Верховної Ради України [18]. Окрім того, п. 4 ст. 4 Бюджетного кодексу України запроваджує особливий порядок розгляду законопроектів, що впливають на доходну та видаткову частину бюджетів. Така процедура регламентована ст. 27 названого кодексу [3]. Показово, що доволі специфічна та складна процедура розгляду закону про Держбюджет у парламенті є властивою не лише для України. Вона спостерігається також, приміром, у Японії, Австрії, Швеції [19, с. 11–15].

Як вбачається, розробка і прийняття фінансових законів за спеціальною процедурою забезпечує всебічне їх вивчення, зокрема проведення необхідних експертиз, прозоре обговорення. Можливість широкого обговорення проектів фінансових законів має велике значення, дозволяє ще при створенні такого акта забезпечити збалансування приватних і публічних інтересів шляхом максимально можливого урахування пропозицій, які були надані як вченими, так і практиками. З цією метою в засобах масової інформації оприлюднюються такі проекти.

Фінансовий закон набуває чинності, як правило, за особливою процедурою. Про це свідчить низка положень чинного фінансового законодав-

ства. Йдеться про ч. 3 ст. 27 Бюджетного кодексу України, згідно з якою закони, що впливають на показники бюджету і приймаються після 15 серпня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим [3]. Окрім того у ст. 4 Податкового кодексу України встановлено, що зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки [16].

Ці положення свідчать про те, що зміст фінансового закону має бути гнучким, здатним адаптуватися до конкретних фінансових потреб держави і реагувати на зміну ситуації шляхом корекції відповідних фінансово-правових норм, що дозволить збалансувати публічні інтереси з приватними. Приміром, говорячи про податкову систему, однозначним вбачається те, що стабільний, незмінний податок призведе до диспропорції [1, с. 73]. Тому до складу податкової системи можливо включати такі з податків, які дозволяють швидко збільшувати надходження до бюджету у разі виникнення такої потреби [14, с. 25].

Справедливою з цього приводу є думка Л. К. Воронової, яка стверджує, що, зазвичай, закон відзначається стабільним характером і тривалим існуванням, але закони, які регулюють фінансові відносини в умовах перехідного до ринку періоду, не можуть існувати довго. Виражаючи у концентрованому вигляді економічні й соціальні інтереси, фінансові закони змінюються дуже часто [4, с. 52]. Про постійний динамічний розвиток фінансового законодавства, який дає змогу державі своєчасно реагувати на швидкі економічні зміни, говорить і О. П. Орлюк [15, с. 113]. Отже, фінансовий закон має змінюватися під впливом економічної ситуації, що складається, а іноді й може стимулювати її розвиток. Однак треба ще раз акцентувати увагу на тому, що будь-які зміни до фінансових законів мають бути виваженими і належними чином обґрунтованими. Тому можна констатувати, що гнучкості, динамізму фінансового закону кореспондує така ознака, як його стабільність.

Не випадково деякі вчені з цією характеристикою пов'язують іншу особливість фінансового закону — стабільність його існування, тривалість періоду дії. У той же час проблема стабільності є досить складною для вирішення, проте безумовно необхідною [11, с. 61]. Незважаючи на об'єктивну необхідність кожного року приймати закон про Державний бюджет, а також, за певних обставин, перегляду правового механізму податку, що дозволяє краще реагувати на зміни у провадженні соціально-економічної та фінансової політики, основи правового регулювання публічних фінансів мають бути стабільними. Вимога стабільності правового регламентування відносин у сфері публічної фінансової діяльності набуває останнім часом особливого практичного звучання і особливо у зв'язку з необхідністю визначеності податкового обов'язку, із посиленням тенденцій залучення інвесторів для реалізації найважливіших проектів і програм розвитку виробництва. Однак про стабільність

фінансового закону сьогодні говорити зарано. Наприклад, до Податкового кодексу України (який було ухвалено 2 грудня 2010 р. і введено в дію з 1 січня 2011 р., а значить — з порушенням принципу стабільності), з грудня 2010 року по червень 2012 року були внесені зміни двадцятьма двома законами. При цьому через двадцять один день після його затвердження, тобто ще до введення у дію кодексу, вже були внесені зміни. Протягом 2011 року вносилися корективи шістнадцятьма законами, а за перше півріччя 2012 — п'ятьма законами.

Чіткість і визначеність норм — одна з найважливіших рис фінансового закону. Суть цієї ознаки з'ясуємо на прикладі регулювання справляння податків. Так, ще А. Сміт наголошував, що податок, який зобов'язана сплачувати кожна окрема особа, має бути точно визначеним, а не довільним. Термін сплати, спосіб платежу, сума платежу — все це повинно бути ясно й чітко встановлено для платника і для будь-якої іншої особи...» [20, с. 341]. Ця теза є надзвичайно актуальною ще й донині, оскільки невизначеність оподаткування призводить до того, що платник податків попадає під владу збирачів податків, сприяє розвитку зухвалості й підкупності останніх. В умовах незрозумілості системи оподаткування в цілому, її нестабільності й непередбачуваності досить складно приймати відповідні рішення й будувати стратегію бізнесу [14, с. 25].

До речі, достеменно визначеним має бути і бюджетний закон, який є підґрунтям для своєчасного розподілу та використання грошових коштів, які надійшли до бюджету. Отже до фінансового закону мають встановлюватися єдині вимоги, у тому числі щодо його визначеності. Ця обставина, поряд із зазначеним, зумовлює необхідність диференціації фінансових законів. Залежно від того, на регулювання яких відносин — податкових, бюджетних, банківських, валютних тощо — буде спрямований законодавчий акт, його зміст буде різнитися. І ця вимога є вкрай принциповою, оскільки важливо відійти від «інших актів законодавства», включення норм податкового права до бюджетних та не фінансових законів, а бюджетних — до податкових законів тощо.

Показово, що сьогодні можна говорити про два відносно сформовані підходи щодо визначення змісту різновидів фінансових законів. По-перше, йдеться про чинні законодавчі вимоги до змісту бюджетного закону. Так, у ст. 40 Бюджетного кодексу України вказано, які положення мають бути визначені у Законі про Держбюджет України [3]. По-друге, можна вести мову про зміст податкового закону. Так, у ст. 7 Податкового кодексу України йдеться про загальні засади встановлення податків і зборів [16].

Наступною ознакою фінансового закону є реалістичність і об'єктивність приписів, що містяться в ньому. Актуальність цього аспекту в сучасних умовах не викликає сумніву. І пов'язано це, в першу чергу, з випадками використання органами державної влади наданих повноважень у сфері фінансової діяльності в популістських цілях, зокрема зак-

ріплення у законі про Держбюджет показників, яких реально досягти не можна. Але, безумовно, треба виходити, зокрема при розробці проекту закону про Держбюджет, з реалій сьогодення. Слід зауважити, що відповідно до ст. 7 Бюджетного кодексу України бюджетна система має створюватися на основі принципу обґрунтованості, який означає формування бюджету на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень і витрат бюджету. Їх формування здійснюється на основі затверджених методик та правил [3].

Отже сьогодні можна з упевненістю говорити про наявність достатніх підстав для виділення серед усієї сукупності нормативно-правових актів — джерел фінансового права фінансового закону, який спрямований на регулювання широкого кола відносини у сфері публічної фінансової діяльності, має верховенство стосовно інших нормативно-правових актів, приймається та набуває чинності за особливою процедурою, відбиває нормативне вираження інтересів держави у сфері публічних фінансів, поєднує гнучкість та стабільність фінансово-правового регулювання та містить чіткі, визначені, реалістичні й об'єктивні приписи. Визначаючи поняття та ознаки фінансового закону, необхідно враховувати сучасне його положення в системі джерел фінансового права, визнання за ним основної і найбільш досконалої форми об'єктивізації фінансово-правових норм, а також урахування його змістовних характеристик в межах обраного Україною курсу на формування правової держави.

Л і т е р а т у р а

1. Башняк О. С. Принципи оподаткування та їх реалізація у податковому законодавстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. С. Башняк. — Х., 2004. — 184 с.
2. Білінський Д. О. Проблеми кодифікації податкового законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. О. Білінський. — Х., 2009. — 192 с.
3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. // *Голос України*. — 2010. — № 143.
4. Воронова Л. К. Фінансове право : підручник / Л. К. Воронова. — К. : Прецедент : Моя книга, 2006. — 448 с.
5. Гаврилюк Р. О. Фінансовий закон: проблеми теорії та практики / Р. О. Гаврилюк // *Право України*. — 2005. — № 7. — С. 40—41.
6. Козырин А. Н. Публичные финансы: взаимодействие государства и общества / А. Н. Козырин. — М. : Статут, 2002. — 37 с.
7. Конституции государств Европы. В 3 т. [Т. 3] / под общ. ред. Л. А. Окунькова. — М., 2001. — 792 с.
8. Конституции зарубежных государств : учеб. пособие / сост. В. В. Маклаков. — М. : Волтерс Клувер, 2003. — 624 с.
9. Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломоець, О. В. Марцеляк [та ін.]; за заг. ред. В. О. Серьогіна. — Х. : ФІНН, 2009. — 664 с.
10. Конституція України // *Відомості Верховної Ради України*. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

11. Концепция стабильности закона / отв. ред. В. П. Казимирчук. — М.: Проспект, 2000. — 176 с. — (Серия «Конфликт закона и общества»).
12. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права. В 6 т. [Т. 2. Введение в теорию налогового права] / Н. П. Кучерявенко. — Х.: Легас, 2004. — 600 с.
13. Марченко М. Н. Источники права: учеб. пособие / М. Н. Марченко. — М.: ТК Велби: Проспект, 2005. — 760 с.
14. Налоги и налогообложение: учебник / Д. Г. Черник, Л. П. Павлова [и др.]. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 415 с.
15. Орлюк О. П. Фінансове право: академічний курс: [підручник] / О. П. Орлюк. — К.: Юрінком Інтер, 2010. — 808 с.
16. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. // Голос України. — 2010. — № 229–230.
17. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 16 трав. 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 25. — Ст. 241.
18. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лют. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 14–15, 16–17. — Ст. 133.
19. Публичные финансы государств АТР: бюджетное и налоговое регулирование / под ред. А. Н. Козырина. — М.: Ось-89, 1998. — 198 с.
20. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Соцэкгиз, 1935. — 605 с.
21. Тихомиров Ю. А. Верховенство закона как условие экономической оптимальности // Эффективность законодательства в экономической сфере: науч.-практ. исслед. / отв. ред. Ю. А. Тихомиров. — М.: Волтерс Клувер, 2010. — С. 57–67.
22. Финансовое право: учебник / под ред. О. Н. Горбуновой. — М.: Юристъ, 2000. — 400 с.
23. Фомина О. А. Закон в системе источников налогового права (на примере англосаксонской правовой системы): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / О. А. Фомина. — М., 1996. — 211 с.

А н о т а ц і я

Дмитрик О. О. Фінансовий закон: поняття та ознаки. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду ознак фінансового закону. До останніх віднесено спрямування на регулювання відносин у сфері публічної фінансової діяльності; верховенство; прийняття та набуття чинності за особливою процедурою; відбиття нормативного вираження інтересів держави у сфері публічних фінансів; поєднання гнучкості й стабільності; наявність у його змісті чітких, визначених, реалістичних норм щодо мобілізації, розподілу та використання коштів публічних фондів.

Ключові слова: джерела фінансового права, фінансовий закон, ознаки фінансового закону.

А н н о т а ц и я

Дмитрик О. А. Финансовый закон: понятие и признаки. — Статья.

Статья посвящена рассмотрению признаков финансового закона. К последним отнесены направленность на регулирование отношений в сфере публичной финансовой деятельности, верховенство, принятие и вступление в силу по особой процедуре, отражение нормативного выражения интересов государства в сфере публичных финансов, сочетание гибкости и стабильности, наличие в его содержании четких, определенных, реалистичных норм по поводу мобилизации, распределения и использования средств публичных фондов.

Ключевые слова: источники финансового права, финансовый закон, признаки финансового закона.

S u m m a r y

Dmytryk O. A. Financial law: the concept and characters. — Article.

The article is devoted characteristics of financial law. The latter making the regulation of relations in the sphere of public finance, the rule in relation to other regulations, adoption and entry into force by a special procedure, reflecting the normative expression of state interests in public finance, the combination of flexibility and stability, the presence of its content clear, defined, realistic standards for mobilization, allocation and use of public funds.

Keywords: sources of finance, financial law, signs of financial law.